

עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ

ספר

משך חכמה

מאת רבן של כל בני הגולה רבינו הגדול
הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק זצוק"ל
בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

חלק כה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

מהדורה ראשונה - לא מוגה כראוי

מאת הצעיר באלפי ישראל

יצחק בירך דסקל

בן אבי מורי הנגיד החסיד

רבי שמואל יהודה דסקל זצ"ל

דומ"צ בבני ברק

שנת ה' תשע"ט

כל הזכויות שמורות

כתובת המחבר:

יצחק בירך דסקל

שד' ויזניץ 9 בני ברק

מיקוד: 5161224

טל: 052-7611435

03-5740046

דואר אלקטרוני: y.b.daskal@gmail.com

לקבלת גליונות משך חכמה עם בינת החכמה:

y.b.daskal@gmail.com

משך מגילת אסתר חכמה

עם ביאור בינת החכמה

מגילת אסתר

גדולתו אצל שלומי אמוני בית ישראל היה, אשר מסר עצמו למיתה על תפילת שלוש פעמים בכל יום במידי דרבנן ולהשליך לגוב אריות (דניאל פרק ו). אמנם עכשיו כי כל העם נתעוררו

כמפורש באסתר (פרק ד, טו-יז) "וַתֵּאמֶר אֶסְתֵּר לְהָשִׁיב אֵלַי מְרַדְכָּי: לֵךְ כְּנֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצָאִים בְּשׁוֹשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאַל תֹּאכְלוּ וְאַל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לְלֵילָה יוֹם גַּם אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אֲצֹמֶם כֵּן וַיִּכְנַן אָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כָדַת וְכֹאֲשֶׁר אֲבָדְתִּי אֲבָדְתִּי: וַיַּעֲבֹר מְרַדְכָּי וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר צִוְּתָהּ עָלָיו אֶסְתֵּר", הרי זה ממש מסירות נפש מופלאה, שהרי הגזירה היתה מפני שדתיים שונות, ובדרך השכל היה ראוי להם להפחית ממצות ה' כדי שלא יהיו שונים מהם לבטל הגזירה, והם עשו להפך ממש, שהתגברו במצות ה' לקיים באופן היותר מופלא, ובזה לכאורה הם מחזקים את טענת המן שדתיים שונות, ולמרות זאת מסרו נפשם באמונה שלימה שלא המן הוא הגוזר, אלא ה' הוא הגוזר על שעזבו תורתו, ודוקא מסירות נפש להתחזק בתורה הוא ההצלה, וכפי שהיה באמת בסופו של דבר, אם כן כל ישראל התעלו לדרגת מסירות נפש לה' כדניאל. ואף על פי שלא היו ישראל בדרגת דניאל במסירות הנפש, שהרי דניאל התפלל כנגד גזירת מלכות שמי שיתפלל יושלך לגוב האריות, ולהם לא היה איסור לשמור הדת, אלא שנתחזקו לשמור הדת אף על פי שעל ידי זה מתמעטים סיכויי ההצלה, ועוד שהרי דניאל בעל רוח הקודש היה וחזה דברי נבואה, כמבואר בספר דניאל (י, ז) ובגמ' מגילה (ג, א) אלא שלא נשלח על ידי ה' למסור נבואה לישראל, כמבואר ברש"י ובתוס' הרא"ש (מגילה שם), אף על פי כן הורידוהו מגדולתו, כיון שעיקר גדלותו בעיני ישראל היתה שמוסר נפשו לה', וכשראו שגם הם בעת צרה מוסרים נפשם לה', ראו שמסירות נפש טמון בנפש של כל אחד ואחד מבני ישראל, ואינה ייחודית לדניאל, לפיכך ירד מגדלותו.

ובזה מיושב היטב מה הטעם שהורידוהו מגדלותו וכן מבואר דרב לא פליג על שמואל, שרב מודה שהיה גדול אצל המלך, וכל דברי המלוכה נחתכים על פיו, אלא שנחלקו האם נקרא התך על שם שישראל חתכוהו מגדולתו, או שנקרא התך על שנחתכים כל דברי המלוכה על פיו, זה תוכן כונתו, וכשתדקדק היטב בלשנו תראה שרמז לכל זה, אלא שקיצר בלשונו כדרכו בקודש, לפיכך סיים וכתב "והבן". [אלא שיש לדקדק דרך לאחר מכן מבואר במגילה שצמו שלושה ימים, אם כן למה נקרא במגילה התך לפני כן. ולא קשיא מידי, שכשכתבו מרדכי ואסתר את המגילה כבר נקרא התך, וקראהו בשמו שהיה לו בשעה שכתבו את המגילה]

[א]

(ד, ה) וַתִּקְרָא אֶסְתֵּר לְהִתְדָּף מִסְרִיסֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר הֶעֱמִיד לְפָנֶיהָ וַתִּצְוֶהוּ עַל מְרַדְכָּי לְדַעַת מַה זָה וְעַל מַה זָה:

מדוע חתכו לדניאל מגדולתו

(ד, ה) התך. שחתכוהו מגדולתו (מגילה טו, א). הכוונה¹ כי

¹ תוכן דבריו, דהנה במגילה (טו, א) איתא: "ותקרא אסתר להתך. אמר רב התך זה דניאל, ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו. ושמואל אמר שכל דברי מלכות נחתכין על פיו" ע"כ. ולא מבואר בגמרא מי חתכו לגדולתו של דניאל. ופרש"י שאחשוורוש חתכו. וז"ל "שחתכוהו מגדולתו - בימי אחשוורוש. שהרי בלשצר השליטו תלתא במלכותו, וכן דריוש המדי, שנאמר ועלה מנהון סרכיא תלתא די דניאל חד מנהון (דניאל ו), וכן כורש שנאמר ודניאל הצלח במלכות דריוש ובמלכות כורש פרסאה, וכשמלך אחשוורוש חתכו מגדולתו" עכ"ל. אבל המשך חכמה לא ניחא ליה בפירושו רש"י: א. לא מפורש מה הטעם שחתכו מגדולתו. ב. אם כן יחלקו רב ושמואל מן הקצה אל הקצה ובמציאות, דלשמואל קראוהו התך מפני שכל דברי מלכות נחתכים על פיו ולגדולה נקרא התך שהיה גדול וחשוב אצל המלך שכל דברי המלוכה נחתכים על פיו, ולרב מפני שחתכוהו מגדולתו.

לפיכך מפרש המשך חכמה שגם לרב כל דברי המלכות נחתכין על פיו, אלא שנקרא התך מפני שישראל חתכוהו מגדולתו. והטעם, מפני שגדולתו של דניאל אצל ישראל לא היתה מפני שהיה אחד משרי המלוכה, שלא נחשב גדלות אצל ישראל, אלא גדולתו היא שמסר נפשו להתפלל לה' שלוש פעמים ביום למרות שהמלך ציווה שמי שיתפלל לאלוה מלבד למלך יהרגוהו, ואפילו שהוא רק מצוה מדרבנן להתפלל שלוש פעמים ביום, ולמרות זאת דניאל המשיך בדרכו להתפלל שלוש פעמים ביום, וכשתפסוהו השליכוהו לגוב האריות, וה' הצילו ונעשה לו נס ולא נגעוהו לרעה, כמבואר כל זה בספר דניאל (פרק ו). וכשמסר נפשו להתפלל למרות הסכנה למות, נעשה גדול בעיני היהודים. וכאשר התעוררו כל ישראל ומסרו נפשם גם הם לקיים מצוות התורה, אף על פי שקיום התורה היה מסירות נפש ממש, שהרי מפורש במגילת אסתר שמפני שדתיים שונות ציווה לאבדם, כדכתיב (אסתר פרק ג, ט) "וַיֵּאמֶר הֶמֶן לְמֶלֶךְ אַחְשׁוּרֹשׁ יִשְׁנֹו עִם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים כָּל מְדִינַת מְלְכוּתְךָ וְדַתֵּיהֶם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֵת דַּתִּי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים וְלִמְלֶךְ אֵין שׁוֹה לְהַנִּיחֵם" אם כן מה שאמרה אסתר שיצומו שלושה ימים, ועשו כן,

משך חכמה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

לה לומר להודיעה מה זה, ועוד מה תועלת לה בידיעתה, ואם סברה שתוכל לעזור, הרי מרדכי היה כבר מבקש ממנה. ד. מובא באסתר רבה (פרשה ז) דאליהו הנביא ביקש ממשה רבינו שיתפלל על ישראל לבטל גזרת המן, ואמר משה לאליהו שיגיד למרדכי שיתפלל עמו, וענה אליהו את משה וז"ל "אמר לו רועה נאמן כבר נכתבה אגרת כלייה על ישראל, אמר לו משה אם בטיט היא חתומה, תפלתנו נשמעת, ואם בדם נחתמה מה שהיה הוא [פי' מה שהיה יהיה כי אין לבטלה], אמר לו בטיט היא חתומה, אמר לו משה רבינו לך והודיע למרדכי, מיד הלך והודיע למרדכי, הה"ד ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מרדכי את בגדיו" ע"כ. ויש לדקדק מה ההבדל בין חותם טיט לחותם דם, והרי גם הדם יכול להמחק. ועוד, שדברי חז"ל בודאי משל הם, וצריך להבין מה נתכונו לרמוז בזה.

ומבאר המשך חכמה, דהנה ישראל עברו על שני עבירות: שנהנו מסעודת אחשוורוש, והשתחו לצלם (מגילה יב, א). ועל מה שהשתחו לצלם חייבים מיתה כדין עובד עבודה זרה, ושאל משה את אליהו באיזה חותם נחתם, דאם נחתם בדם הוא מרמוז על חיוב מיתה שנענשו על עבודה זרה, ואם בחותם של טיט זה מרמוז שלא נתחייבו מיתה אלא רק שיעבוד בחומר ולבנים כיון שלא נענשו על עבודה זרה [והטעם מבואר בגמ' מגילה (שם) כיון שלא עבדו לעבודה זרה באמת רק עשו זאת לפנים, דז"ל הגמ' "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחאי, מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה, אמר להם אמרו אתם, אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אם כן שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו, אמרו לו אמור אתה אמר להם מפני שהשתחו לצלם, אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר, אמר להם הם לא עשו אלא לפנים, אף הקדוש ברוך הוא לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב כי לא ענה מלכו" ע"כ]. ובזה מיושב שאלה ד'.

ועל פי זה יש לפרש, שמה ששלחה אסתר להתך היינו לדעת מה זה ועל מה זה העונש הם נענשים, על עבודה זרה או על שנהנו מסעודת אותו רשע. ולכן רמזה על הלוחות, כי הלוחות יש רמז לכל דקדוקי סופרים, והיינו הא דאסרו לשתות יין של גוי, לכן רמזה על הלוחות ולא על חמשה חומשי תורה. ובזה מיושב שאלה ב.

והטעם שאמרה בלשון ציווי דאיתא במגילה (שם) "לעשות כרצון איש ואיש (אסתר א, ח), אמר רבא לעשות כרצון מרדכי והמן מרדכי, דכתיב איש יהודי המן איש צר ואויב" ע"כ ופרש"י שהם היו שרי המשקים בסעודה, וכיון שהיה מרדכי שר המשקים, היה יכול במסירות נפש למנוע

לתשובה גדולה כזו, ואחרי שאמר ודתייהם שונות (אסתר ג, ח) הלכו וצמו שלושת ימים וקראו צום ובכי ולמדו תורה, ומסרו נפשם על קדושת השם וקיום הדת באופן נפלא, אם כן נתמעט גדולתו של דניאל, כי ראו עתה אשר טמון מסירת נפש בכח הישראל, ואין הוא יחיד בזה, והבן.

[ב]

(ד, ה) ותקרא אסתר להתך מסריסי המלך אשר העמיד לפניך ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה:

סוד שאלת אסתר להתך ולמרדכי

(ד, ה) מה זה ועל מה זה. דרשו² במגילה פרק קמא (טו, א) שמא

² תוכן דבריו. דהנה חז"ל (מגילה טו, א) מבארים מהו כפל הלשון מה זה ועל מה זה, ואמרו דבקשה אסתר לדעת האם עברו על חמשה חומשי תורה שמרמוז במילים הללו, דבלוחות כתיב (שמות פרק לב פסוק טו) "ויפן ויגד משה מן החרוץ אשר עשה לך לוחות אבן ככתב רבינו סעדיה גאון (ע"פ מהרש"א, שם) [ולזה כתוב כפל לשון "מה זה ועל מה זה", פירוש "מ-זה ומ-זה", שביקשה לדעת מהלוחות, האם עברו על חמשה חומשי תורה.

אבל יש לדקדק: א. דהנה לפני כן כתיב (אסתר פרק ד, ד) "ותבואנה נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד ותשלח בגדים להלביש את מרדכי וקריסיר שקו מעליו ולא קבל" ע"כ. ולא כתוב מי הגיד לה, ואת מי שלחה להסיר שקו מעליו, ומדוע בפסוק לאחר מכן (פסוק ה) שלחה בדוקא את התך. ב. הרי אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ומה משמעות המילים "מה זה ועל מה זה" ועוד מדוע רמזה לו על הלוחות, ולא על חמשה חומשי תורה. ג. מהו לשון "ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה" הרי לשון ציווי הוא על עשייה כמו שכתוב להלן (פסוק ח) "ולצוות עליה לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה", שציווה אותה מרדכי להתחנן למלך, או להלן (פסוקים י-יא) ותאמר אסתר להתך ותצוהו אל מרדכי: כל עבדי המלך ועם מדינות המלך יודעים כו' שסרבה לבקשת מרדכי, וציוותה על התך לילך ולמסור את הדברים למרדכי, אבל כאן שביקשה לדעת אם עברו על התורה, היה לכתוב שביקשה ולא לשון ציווי. ועוד קשה מהו ותצוהו על מרדכי "לדעת" היה

משך חכמה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

מה זה ועל מה זה העונש, אם על שנהנו מסעודתו של אחשוורוש שאינו אך דקדוק מדברי סופרים שאין על זה חיוב מיתה אולם נרמז הוא בתורה, או על שהשתחוו לצלם. וזה יתבררו התך ומרדכי בעיונם הדק ודו"ק.

[ג]

ה, ה) אם מצאתי חן בעיני המלך ואם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך:

מדוע אמרה במשתה השני "אשר אעשה להם"

ה, ה) אל המשתה אשר אעשה להם. פירושו3 דהיא רצתה כדאמרו ז"ל (מגילה טו, ב) אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא

³ תוכן דבריו, דבא לישב שינוי הלשון, דהנה כשהזמינה אסתר את המלך למשתה הראשון כתוב (אסתר פרק ה) (ד) ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל המשתה אשר עשיתי לו" ובפעם השניה כתוב (ח) אם מצאתי חן בעיני המלך ואם על המלך טוב לתת את שאלתי ולעשות את בקשתי יבוא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך" ע"כ. ויש לדקדק מדוע שינתה בלשון ההזמנה. ומבאר על פי מה שאמרו חז"ל (מגילה טו, ב) "תנו רבנן, מה ראתה אסתר שזימנה את המן כו' רבי יהושע בן קרח אומר אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא" ע"כ. ופרש"י "שיהרג הוא והיא - שיחשדני המלך ממנו, ויהרוג את שנינו" עכ"ל. מבואר שהזמנת המן היתה כדי שיחשוד המלך שאסתר יש לה קשר עם המן, ויהרוג אותו ואותה נמסרה אסתר נפשה למען כלל ישראל. ובהתחלה אמרה אל המשתה אשר אעשה לו, [כלומר למלך, ובלשון כבוד אמרה], אבל כיון שראתה במשתה הראשון שהמלך לא חושד בה שיש לה קשר עם המן, הזמינה שוב את המלך למשתה, ושינתה בלשון ההזמנה, ואמרה אעשה להם, דהיינו למלך ולהמן, והשוותה חשיבות המן למלך, ואז חשד המלך, כמו שאמרו חז"ל (מגילה טו, ב) "בלילה ההוא נדדה שנת המלך (אסתר ו, א) כו' רבא אמר שנת המלך אחשוורוש ממש נפלה ליה מילתא בדעתיה, אמר מאי דקמן דזמינתיה אסתר להמן, דלמא עצה קא שקלי עילויה דההוא גברא למקטליה". ע"כ. [פירושו: נדדה שנת המלך אחשוורוש. נפל לו דבר

עברו ישראל על חמשה חומשי תורה דכתיב בהן מזה ומזה הם כתובים (שמות לב, טו). הענין על פי מה שנחלקו במדרשים אם החותם היה של דם או בטיט. והכוונה, דישראל באותו דור נתחייבו על שני דברים (מגילה יב, א) שהשתחוו לצלם ושנהנו מסעודתו של אחשוורוש. ואם דנענשו בשביל ההשתחוויה לצלם היה החותם של דם, דחייבים על זה מיתה. ואם משום שנהנו מסעודתו, אין על זה חיוב מיתה והיה החותם של טיט, דזה רומז על עבדות בחומר ולבנים. ובגמרא (מגילה יב, א) אמרו כרצון איש (אסתר א, ח) זה מרדכי, ונמצא מרדכי היה קצת גורם שלא מסר נפשו על זה. כן אמרו דניאל להיכן הלך וכו' [סנהדרין פרק חלק (צג, א)], דאילו היה שם היה מוסר נפשו על זה והיו כל ישראל אחיו מוסרים נפשם. ואיתא בירושלמי שקלים (ו, א) דכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש דקדוקיה ואותיותיה, הכל היו מרומזים בלוחות דכתיב מזה ומזה הם כתובים. וזה ששלחה אסתר להתך זה דניאל ולמרדכי, לדעת

מהיהודים להנות מסעודת אחשוורוש, וכן דניאל מובא בגמ' סנהדרין (צג, א) שלא היה שם בשעה שחטאו ישראל, ואם היה שם היה יכול למנוע מהם לחטוא על ידי שהיה מוסר נפשו על זה, והיו כולם רואים אותו ומוסרים נפשם, לפיכך היו מרדכי ודניאל קצת גורמים לחטא ישראל, לפיכך ציוותה עליהם בציווי שהם יבררו על איזה עונש ישראל נענשים, ואיזה חותם הוא זה. ובוזה ניחא לשון "לדעת", שהם יבררו וידעו על מה העונש לחזור בתשובה, ואין הכונה שיודיעו לה, ובוזה מיושב שאלה א', ג'.

[ויש לעיין בדבריו: א. מה שכתב שנחלקו במדרשים איזה חותם הוא זה, לשונו צריך עיון, כי לא נחלקו בזה, אלא שבאסתר רבה הסתפקו איזה חותם היה, ולא שנחלקו בזה, רצ"ע. ב. בגמ' מגילה (יב, א) מובא שרשב"י אמר לתלמידיו - ובודאי קבלו ממנו - שנתחייבו כליה על שעבדו עבודה זרה, ואף על פי כן לא נענשו כי לא עבדו עבודה זרה מהלב, ואף על פי כן היה חותם של טיט כמובא באסתר רבה (פרשה ז), ולדברי המשך חכמה חותם של דם הוא על שעבדו עבודה זרה. ואולי יש ליישב שתי הקושיות שסובר המשך חכמה שמדרשים חלוקים הם באמת, ולפי רשב"י היה חותם של דם, אלא שאפילו בחותם של דם יש כפרה כיון שלא עבדו לפנים, ובמדרש רבה סובר שהיה חותם של טיט על שנהנו מסעודתו, ולכן לא היה כליה]

משך חכמה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

דמתחילה היה סבור שאסתר לא תעיז בנפשה לבקשו עם המלך לבוא אל המשתה, רק שהמלך צוה עליה שתעשה להם משתה לעשות לו יקר יותר מכל השרים. וזה שאמר (ה, יב) וגם למחר אני קרוא לה, אבל הכל על פי המלך. ולכן אמרו (ו, ו) למי יחפוץ המלך לעשות יקר וכו'. אבל בסוף ראה האמת כי הכל הוא מחפץ אסתר, והמלך עושה מה שהוא רצון אסתר. אם כן אסתר היא הסיבה והמצוה, והמלך הוא הגומר ומקיים דבריה, והסוף היא הוצאת הדבר למפעל על ידו, וזה, כי כלתה, שכלות הרעה היא מהמלך, אם כן מה התועלתיות שיבקש ממנו, שהוא כשומר ואסתר היא השופט, לכן ביקש ממנה. ודו"ק.

[ה]

(ט, יט) על פן היהודים הפרושים הפְּרָזִים הַיְשָׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת עֹשִׂים אֶת יוֹם אַרְבָּעָה עֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ אֲדָר שְׂמֵחָה וּמְשֻׁתָּה וְיוֹם טוֹב וּמְשֻׁלֹּחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ:

מדוע כתוב על "עושים יום טוב", והרי לא קבלו את פורים כיום טוב לאסור במלאכה

(ט, יט) על כן היהודים הפרושים כו' ויום טוב. הנה⁵ רוח הקודש

אבל עכשיו שראה שאסתר היא המצוה להביא אותו אל המשתה, והיא המחליטה, והמלך עושה רצונה ואין לו החלטה עצמית, לכן עמד לבקש על נפשו ממי שבידו ההחלטה, ולא ממי שמבצע החלטה. וזה כונת הכתוב, שכיון שראה שכלתה אליו הרעה מהמלך, כלומר ביצוע וכלות הרעה הוא מהמלך, אבל המלך לא המחליט אלא אסתר היא המחליטה, לכן ביקש ממנה. ובוזה מיושב כל הדקדוקים, שאע"פ שאסתר היא השונא הגדול שלו, מכל מקום, רק ממנה יש לו לבקש על נפשו, כי היא המצוה והמחליט והמלך עושה דבריה, וזה ביאור הכתוב, שנותן טעם למה ביקש המן מאסתר, כי ראה שכלות וביצוע הרעה הוא מהמלך, אבל ההחלטה ביד אסתר בלבד.

⁵ [ה] כדי להבין תוכן עומק דבריו, יש להקדים, דהנה באסתר (פרק ט, יט-כב) כתוב וז"ל: "על פן היהודים הפרושים הפְּרָזִים הַיְשָׁבִים בְּעָרֵי הַפְּרָזוֹת

והיא, שיחשדני המלך ממנו ויהרוג את שנינו (רש"י שם). וכי ראתה שבמשתה ראשון עדיין לא עשתה מאומה, כי לא עלה על דעתו כלל, לכן הגדילה הקנאה ואמרה אל המשתה אשר אעשה להם, שלשניהם עושה משתה בשוה, מה שתמול אמרה, אל המשתה אשר עשיתי לו (פסוק ד). וכן היה כדאמרו בגמרא (שם שם), אמר מאי דקמן דזמינתיה אסתר. ודו"ק.

[ד]

(ז, ז) וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ מִמְּשֻׁתָּה הַיּוֹן אֶל גִּנַּת הַבַּיִת וְהָמָן עָמַד לִבְקֹשׁ עַל נַפְשׁוֹ מֵאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה כִּי רָאָה כִּי כָלְתָה אֵלָיו הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ:

מדוע ביקש המן על נפשו מאסתר, הרי היא השונא הגדול שלו

(ז, ז) כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת המלך. הענין⁴ הוא

ברעתו, מדוע הזמינה אסתר להמן, אולי שוקלים בעצה אחת להרגני. יש להעיר שמלשון רש"י ומלשון המשך חכמה משמע שהתכונה לעורר קנאה שיש לה קשר אישי עם המן, ולא קשר עכשוי למרוד במלך, אלא שהמלך חשד שגם רוצים לקשור כנגדו]

⁴ תוכן דבריו, דיש לדקדק: א. כיון שבפסוק הקודם כתוב "וַתֵּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צַר וְאוֹיֵב הָמָן הָרָע הַזֶּה וְהָמָן נִבְצַעַת מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה", אם כן אסתר היא השונא הגדול שלו, והיה לו לבקש מהמלך על נפשו, ולא מאסתר שהיא השונא שמסית את המלך נגדו. ב. הכתוב נותן טעם שביקש מאסתר, כי ראה שכלתה אליו הרעה מפני המלך, הרי כלתה הרעה מפני אסתר ולא מפני המלך, כמבואר בפסוק לפני כן. ומהו לשון כלתה.

ומבאר המשך חכמה, דהמן הבין שאין לבקש אלא ממי שהוא המחליט, ולא ממי שמבצע החלטה. ועד עכשיו היה המן סבור שהמלך הוא בעל ההחלטה, וגם אל המשתה שנקרא היה זה החלטה של המלך לעשות לו יקר וגדולה, ואסתר לא היתה מעיזה לקרוא לו אם אין זה בקשה מהמלך, כמו שאמר המן (ו, ו) למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני, הרי שתלה הכבוד והיקר במלך עצמו. ומה שאמר המן (פרק ה, יב) "אַף לֹא הִבִּיאָה אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה עִם הַמֶּלֶךְ אֶל הַמְּשֻׁתָּה אֲשֶׁר עָשְׂתָה כִּי אִם אוֹתִי וְגַם לְמַחֵר אֲנִי קְרוּא לָהּ עִם הַמֶּלֶךְ", אין הכוונה שהיא המחליטה בדבר, אלא שהיא קוראה לו על פי המלך.

משך

מגילת אסתר

חכמה

עם ביאור בינת החכמה

העושה מלאכה בערכי שבתות ובערכי י"ט ובמוצאי שבתות ובחנוכה ופורים ובראשי חודשים ובכל מקום שיש נדנדוד עבירה להביא תענית ציבור אינו רואה סימן ברכה לעולם, נראה, דהוה גריס כן בפסחים נ' ב' או ברייתא אחרת היא" ע"כ.

וכיון שאין סימן ברכה במלאכה בפורים, מי יהיה פתי לעשות מלאכה בפורים, לפיכך למעשה לא יעשו מלאכה בפורים, ויעשו אותו יום טוב, ומיושב מדוע כתבה המגילה לשון הוה, "עושים", לרמזו על העתיד. [ובזה מיושב מדוע חז"ל לא הביאו במגילה (ז, ב) מקור זה, שהמגילה נכתבה ברוח הקודש, כיון שיש לפרשו כפשוטו הנראה לעיל, אלא שיש דקדוק לשון בכתוב לרמז זאת].

ואל תתמה, איך נאמרה רוח הקודש על העתיד, והרי יש בחירה על העתיד, ורוב הדברים שאמרו חז"ל (שם) על מגילת אסתר שברוח הקודש נאמרה, הם על מה שהיה בעבר. לפיכך מביא המשך חכמה ראייה לזה, ממה שאמרו חז"ל במגילה (שם), שמהא דכתיב (ט, כח) "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם", מוכח, שגם על דברים העתידים נכתבה ברוח הקודש. אלא שיש לדקדק, מנין לחז"ל שכונת הפסוק הבטחה על העתיד, אולי הוא המשך למה שכתב לעיל, ששלח מרדכי ספרים שיעשו הפורים, ועל זה תקנו שימי הפורים לא יעברו לעולם, והיינו תקנה ולא הבטחה.

לפיכך מביא המשך חכמה את דברי הרשב"א, שמוכיח שחז"ל למדו שהוא הבטחה ולא תקנה. [והטעם בזה, כיון דלעיל כתיב שקבלו על עצמם לעשות פורים לעולם, כדתיב (ט, כז) "קיימו וקבלו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנולדים עליהם ולא יעבור להיות עשים את שני הימים האלה ככתבם וכןמנם בכל שנה ושנה", אם כן, הא דכתיב לאחר מכן (ט, כח) "והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם", היינו הבטחה ולא לתקנה. וכדי להבין את דברי הרשב"א, שהם יסוד ההבנה בכונת המשך חכמה, הכרחי להביא לשונו, אשר דבריו כאש להבה.

וזה לשון הרשב"א (שו"ת הרשב"א חלק א, סימן צג) וז"ל: "שאלת, מה שאמרו במדרש ספר משלי בפסוק (משלי ט, ב) טבחה טבחה. שכל המועדים בטלים, וימי הפורים לא יהיו בטלים, שנאמר (אסתר ט, כח) וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים, וזכרם לא יסוף מזרעם. ומי הוא זה שיאמר שיבטל מן התורה אפילו אות אחת, ואפילו קוצו של יו"ד. ורבו

עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשנה יום טוב ומשלוח מנות איש לרעהו: ויכתב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשוורוש הקרובים והרחוקים: לקיים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום המשנה אשר בו בכל שנה ושנה: פרימים אשר נחו בהם היהודים מאויביהם והחדש אשר נהפף להם מיגון לשמחה ומאכל ליום טוב לעשות אותם ימי משנה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאויבנים" ע"כ.

והנה בתחלה (ט, יט) כתוב "יום טוב", ולאחר מכן (ט, כב) לא כתוב יום טוב. ואמרו בגמרא מגילה (ה, ב) וז"ל "הספד ותענית - קבילו עליהו, מלאכה לא קבילו עליהו. דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויום טוב, ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משנה ושמחה, ואילו יום טוב לא כתיב". ופירש רש"י וז"ל "ההוא קרא דכתיב שמחה ומשתה ויום טוב, כתיב מעיקרא, קודם קבלה, אבל בשעת קבלה - לא קיבלו עליהן אלא שמחה ומשתה, לאוסרן בהספד ותענית, אבל יום טוב לא קיבלו עליהן" עכ"ל.

אבל יש לדקדק בזה, דלפי זה היה לכתוב להפך, דהרי הפסוק בספרים ששלח מרדכי לישראל, כתוב ששלח להם לעשות רק שמחה ומשתה, ובפסוק לפני כן דאיירי מעשייה בפועל, כתוב שמחה ומשתה ויום טוב. וצריך לומר, דמעצמם נהגו בתחלה גם יום טוב ואסרו עצמם במלאכה, ולאחר מכן כשמרדכי שלח ספרים שיקבלו עליהם לדורות את פורים בקבלה, ראה שאי אפשר לקבל עליהם יום טוב, לפיכך שלח להם ספרים שיקבלו רק משתה ושמחה ולא יום טוב האסור בעשיית מלאכה, זה פשט הסוגיא.

אבל מכל מקום, לשון הכתוב קשה מאוד, דהיה לכתוב בפסוק יט "עשו" ולא "עושים", דמשמעו שעושים אותו לדורות יום טוב. תמיה זו בא המשך חכמה לבאר. [שיך לב, עד כמה דקדק להביא בדיבור המתחיל רק את המילה "עושים כו' יום טוב", דעל זה סובב דבריו].

ומיישב, דכיון שמגילת אסתר ברוח הקודש נאמרה (מגילה ז א), לפיכך נכתב לשון, שמשמעו, שלעולם ינהגו יום טוב, ולא מעיקר הדין, אלא כך יהיה מנהגם, דאף על פי שעשיית מלאכה מותרת בפורים, כמבואר במגילה (ה, ב), מכל מקום כתב הרמב"ם (מגילה ב, יד) "ומותר בעשיית מלאכה, ואף על פי כן אין ראוי לעשות בו מלאכה, אמרו חכמים כל העושה מלאכה ביום פורים אינו רואה סימן ברכה לעולם" ע"כ. והמקור לזה כתב בקרית מלך (שם) וז"ל "אמרו חכמים כל העושה מלאכה בפורים אינו רואה סימן ברכה לעולם, בספר חסידים סימן קכ"א כתב, שנו חכמים

משך מגילת אסתר חכמה

עם ביאור בינת החכמה

אומר לדורות, שיהיו עושים זה היום ליום טוב, זכיון שאמר (רמב"ם מגילה ב, יד) העושה מלאכה בפורים אינו רואה סימן ברכה, אם כן מי פתי יעשה מלאכה ביום שאינו רואה סימן ברכה, לכן יעשו אותו לדורות יום טוב, וכן מביא (מגילה ז, א) דברוח הקודש נאמרה, וזכרם לא יסוף מזרעם (ט, כח), וכמו דכתב בשאלות ותשובות רשב"א (שו"ת הרשב"א חלק א, סימן צג) דלא היה גזרה לבטל פורים מעולם, ודו"ק⁶.

[1]

הבבלי סובר שאיסור מלאכה אינו אלא ביום

ודע⁷, דהגמרא במגילה דף ה, ב שקיל וטרי, אם פורים אסור

לבטל קיום הפורים, כך נראה בס"ד

⁶ תמצית דבריו: ליישב מדוע כתוב על "עושים יום טוב", והרי לא קבלו את פורים כיום טוב לאסור במלאכה. ומבאר, זכיון שהעושה מלאכה בפורים אינו רואה סימן ברכה, ממילא למעשה, יעשוהו יום טוב, וברוח הקודש הוא נאמר.

⁷ [1] תוכן דבריו, הם המשך לדין עשית מלאכה שביאר לעיל. דבא לבאר הירושלמי, וליישב הבבלי. דהנה הבבלי (ה, ב) נושא ונותן אם פורים מותר בעשיית מלאכה. ובירושלמי (מגילה ב, ב) איתא, וז"ל: "היה כותבה, הדא אמרה שהוא מותר בעשיית מלאכה, נאמר בארבעה עשר בכרכים" ע"כ. הנה הירושלמי מדקדק מדקתני במתני' "היה כותבה דורשה ומגיהה אם כיון לבו יצא", מוכח שאירי בפורים, ומוכח שמותר לעשות מלאכה בפורים. ומשני, דאירי בארבעה עשר בכרכים, דהיינו בן כרכים שחייב במגילה בט"ו, היה כותבה בכרכים בי"ד.

ויש לדקדק, דאם כן איך קתני דיוצא ידי חובת המגילה, הרי בן כרכים אינו יוצא ידי חובת קריאת המגילה ביום י"ד, ומבאר, המשך חכמה, דכונת הירושלמי כשחל ט"ו בשבת, דאז מקדימים הכרכין לקרוא בי"ד בערב שבת (מגילה א, ג), ואז מותר להם במלאכה, אבל חייבים בקריאת המגילה, ומזה אירי במתני'. [וכן ביארו הר"ן (מגילה ה, א מדפי הרי"ף, ומביאו הפרי מגדים תרצ"ו, משבצות זהב, א].

ומקשה המשך חכמה מדוע לא תירצו דאירי בכפרים המקדימים ליום הכניסה, כדתנן במתני' בריש מגילה (א, א) "כפרים ועיירות גדולות קורין בארבעה עשר, אלא שהכפרים מקדימין ליום הכניסה", דהיינו ליום שני

המפרשים הגדה זו באזני, ולא נכנס בה אחד מהם, הודיעני פירושה". "תשובה. דברים נוספים עוד בהגדה זו. והוא שאמרו שם, אמר רבי אף יום הכפורים אינו בטל לעולם, שנאמר (ויקרא טז, לד) והיתה זאת לכם לחקת עולם. ואם כן זה קשה יותר, שהרי גם בפסחים כתב חקת עולם, שנאמר (שמות יב, יד) והיה היום הזה לכם לזכרון, וחגותם אותו חג לה' לדורותיכם, חקת עולם תחגוהו. וכתוב (שמות יב, יז) ושמרתם את היום הזה לדורותיכם חקת עולם".

"על כן נראה לי פירושו, שכל המועדים לא הבטיח עליהם יתברך שלא יגרום החטא ביטולם באחד מן הזמנים. וכמו שכתב (איכה ב, ו) שכח ה' בציון מועד ושבת. אבל בימי הפורים הבטיח, דכתוב (אסתר ט, כח) לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. לא יעברו ולא יסוף, עשאום הבטחה לא אזהרה. וכן יום הכפורים, והיתה זאת לכם, הבטחה שתהיה לחקת עולם. שהיום יכפר ואפילו לא ישמרוהו. ודעת רבי כאן, כדעתו בגמרא (יומא פה, ב), דאמר יום הכפורים מכפר בין על השבים בין על שאינן שבים. אבל חקת עולם האמור בפסח, אזהרה, לא הבטחה, דכתוב (שמות יב) חקת עולם תחגוהו ושמרתם לדורותיכם" עכ"ל הרשב"א

[תוכן דבריו, דחלילה לומר שיתבטלו המועדים, שאין אות אחת מהתורה בטלה לעולם, ועל כל החגים נצטוונו לחוג אותם לעולם, אלא שכל החגים הם בהזרה ולא הבטחה, ויתכן מפני העונש שיהיו גזרות שלא יוכלו לקיימם, ככתוב באיכה (ב, ו) 'וַיִּחְמַס פֶּגַן שָׁכַח מוֹעֲדוֹ שָׁפַח ה' בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וַיִּנְאַץ בְּזַעַם אַפּוֹ קֶלֶף וַיִּכְהֶן', שלא שמרו מועד ושבת, אבל פורים הוא בהבטחה שיחגוהו לעולם, ולא יהיו גזרות שימנעו מלקיים את ימי הפורים, וכן יש הבטחה שיום הכיפור יהיה לעולם, כי אפילו אם לא יקיימוהו, הוא מכפר, אפילו למי שאינו שב, לפי רבי. ויש לתת טעם לעניות דעתי, מדוע זכו ישראל דוקא בפורים שלא יגזרו עליהם גזרות שלא יבטלו מלקיימו, אפילו יותר מיום כיפור. שהרי ההבטחה על יום כיפור הוא הכפרה, ולא על עשייתו, ופורים הוא היום היחיד בשנה שיש הבטחה על עשייתו. ונראה פשוט, כיון שבפורים קבלו התורה ברצון, וביארנו בפרשת יתרו פסקא כח בהערה, שעל ידי הקבלה בפורים התברר למפרע שקבלת התורה היתה ברצון בלא כפיית הר, אם כן כל שורש יסוד עם ישראל תלוי בפורים, שאז התברר קבלת עם ישראל עול מלכותו יתברך שלא מתוך כפייה, אלא מתוך אהבה, לכן זיכה אותם ה' שלעולם לא יענשו על ידי גויים לבטל את הפורים, והוא מידה כנגד מידה, שכיון שבפורים בטלו כפיית הר כגיגית למפרע, יזכו שלא יכפו עליהם

משך חכמה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

[ז]

ט, כד) פִּי הַמֶּן בֶּן הַמִּדְתָּא הָאֲגִי צָרַר פֶּל הַיְהוּדִים חָשַׁב עַל הַיְהוּדִים לְאָבְדָם וְהַפִּיל פּוֹר הוּא הַגּוֹרֵל לְהֵמָּס וּלְאָבְדָם:

לעיל כתוב שהקפיד המן על דתם, וכאן כתוב שרוצה לאבד את "כל" היהודים

ט, כד) כי המן צורר כל היהודים וכו'. הנה¹⁰ אחת מפעולות

כל אחד ביומו, אבל בן כרך בי"ד, ובן עיר בט"ו, מותרים במלאכה. וכן בני כפרים המקדימים לקריאת המגילה ליום הכניסה, מותרים במלאכה. עוד מוכח, שהבבלי סובר, שאפילו ביומו, איסור מלאכה הוא רק ביום ולא בלילה.

¹⁰ [ז] תוכן דבריו, דהנה יש לדקדק: א. לעיל (ג, ח) כתוב: "וַיֹּאמֶר הֶמֶן לְמֶלֶךְ אֶחְשָׁרוּשׁ יִשְׁנֹו עִם אֶחָד מִפְּזָר וּמִפְּרָד בֵּין הָעַמִּים בְּכָל מְדִינֹת מְלֻכּוֹתָךְ וְדַתְהֵם שְׁנוֹת מִכָּל עַם וְאֵת דַּתִּי הַמֶּלֶךְ אֵינִם עֹשִׂים וְלְמֶלֶךְ אֵין שׂוּהָ לְהַנִּיחָם", משמע שהקפיד המן על ישראל שדתם שונה, ולפי זה, אלו מישראל שאינם שומרי תורה, אינם בכלל שנאת המן, וכאן כתוב "פִּי הַמֶּן בֶּן הַמִּדְתָּא הָאֲגִי צָרַר פֶּל הַיְהוּדִים", והלשון "כל" מוכיח ששנאתו היתה גם לאלו שאינם שומרי תורה, "כל" היהודים". ב. מהו כפל הלשון "לאבדם", דכתיב "חָשַׁב עַל הַיְהוּדִים לְאָבְדָם וְהַפִּיל פּוֹר הוּא הַגּוֹרֵל לְהֵמָּס וּלְאָבְדָם". ג. פתח בלשון "לאבדם", ומסיים "להמם ולאבדם".

ומבאר המשך חכמה, שהשגחת ה' לקיום עם ישראל, שישארו שומרי תורה ומצוות, היא על ידי שהכניס שנאה לאומות העולם נגד ישראל, עוד יותר כאשר הם עוזבים את התורה והמצוות, ככתוב במלאכי (ב, ט) "וְגַם אֲנִי נִתְתִּי אֶתְכֶם נְבוֹזִים וְשִׁפְלִים לְכָל הָעָם כִּפִּי אֲשֶׁר אֵינְכֶם שְׁמָרִים אֶת דְּרָכֵי וְנִשְׁאַיִם פְּנִים בְּתוֹרָה", וכן היה במצרים, שלמרות שלא שמרו דת ישראל, שנאתם המצרים להם היתה גדולה, וזה שמר עליהם שלא להתערבב בגויים ולהשאר יהודים.

והנה, גם המן שנא את כל היהודים, גם אלו שאינם שומרי תורה, ורצה לאבד את כולם, אבל עשה תחבולה לזאת, שאמר למלך שדתיהן שונות וצריך לכופף אותן לעזוב את הדת, ולאחר שיעזבו את דתם, רצה לאבדם בטרוניה שהחליפו דת צדק. לכן, לעיל כתוב מה שאמר למלך, וכאן כתוב מה היה בלבו, ומיושב שאלה א. ולכן כתוב הפיל פור הוא הגורל,

במלאכה, ובירושלמי (מגילה ב, ב) מקשה מהך דאם היה דורשה ומגיהה (שם) דהיה כותבה קתני, יעויין שם דמשני דבבני כרכים המקדימין לקרות בי"ד כשחל ט"ו בשבת. ולא משני בכפרים המקדימין, משום דבהלכה ג, (פרק א) קאמר, דשלא בזמנו בבני כפרים המקדימים בעי דוקא בעשרה, ואם כן איך⁸ קתני ומגיהה אם כוון לבו יצא, אבל תלמודין דלא מקשה, אפשר דסבר דזמנו דדרשינן (מגילה ז, ב) סעודה שעשאה בלילה לא יצא ידי חובתו, מאי טעמא ימי משתה כו' (אסתר ט, כב), ואם כן יום טוב נמי דוקא איומי קאי, הא לילות אינו אסור במלאכה, ותמן בלילה קאי. ודו"ק⁹.

או חמישי הסמוך ל"ד (מגילה א, ג), אם כן איירי מתני' ביום הכניסה לבני כפרים, שמותרים במלאכה, כי אינו י"ד, והייבם בו בקריאת המגילה. [ותירוק זה עדיף טפי, כי הוא בכל שנה ושנה]. ומתוך המשך חכמה, משום דבפרק א הלכה ג אמרו שצריך עשרה אנשים, ואיך קתני "אם כיוון ליבו יצא", והרי אינו יוצא אלא אם עשרה עמו, ועל כורחך אין עשרה עמו, שהרי אם אינו מכוון ליבו אינו יוצא, ועל כורחך לא קיבץ עשרה עמו על ספק אם יכוון ליבו, אלא כותב ביחידות לעצמו, ועל זה קתני דאם כיוון ליבו יוצא, לפיכך מתוך, דאיירי בי"ד דיוצא ביחידות. [ודע, דהר"ן (ה, א מדפי הרי"ף) כבר הקשה קושיא זו, ומיישב, דלרבותא נקט י"ד, שהוא זמן קריאה לכל, ואין צריך לומר בבני כפרים המקדימים, שאינו זמן קריאה לכל. ולפלא שקושיית המשך חכמה ותירוצו, כבר הקדימו בזה הפרי מגדים בסימן תרצו במשבצות זהב אות א].

ועכשיו מקשה, מדוע בבבלי (מגילה ה, ב) בסוגיא דנושא ונותן אם פורים מותר במלאכה, לא הקשו כבירושלמי. והרי אין התירוק פשוט כל כך. ומתוך המשך חכמה, דהבבלי סובר, דאפילו אם פורים אסור במלאכה, אינו אלא ביום ולא בלילה, דלענין סעודת פורים גרסינן במגילה (ז, ב) "אמר רבא: סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו, מאי טעמא - ימי משתה ושמחה כתיב", והוא הדין לענין איסור מלאכה, ולא קשה מידי. [והנה לפי שיטת המשך חכמה, יש ראייה, שמה שאמרו שהעושה מלאכה אין רואה סימן ברכה, הוא רק ביום ולא בלילה, והביאור הלכה תרצו, א ד"ה אין עושים הביא מחלוקת בזה].

⁸ בנדפס: אין. ונראה שהוא טעות סופר, וצריך להיות ואיך. ויש לעיין בכתב היד.

⁹ תמצית דבריו: בירושלמי מבואר שאיסור מלאכה הוא דוקא

משך חכמה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

הכתוב "כְּתָבָם וְכִזְמָנָם", היינו שהמגילה צריכה להיות כתובה אשורית (מגילה יט, א). אלא שיש להקשות, מדוע כתוב "ככתבם" בין הציורי על עשיית הפורים בכל שנה ושנה, דהיה לכתוב בסוף הפסוק "ככתבם". ועוד קשה, דמילת "וכזמנם" נראה מיותר, דכבר כתוב שקבלו לעשות את שני הימים בכל שנה ושנה, והיינו בזמנם. וביותר קשה, דגרסינן במגילה (יט, א) "עד שתהא כתובה אשורית. דכתיב ככתבם וכזמנם". והוא פלא, מדוע מביא הש"ס ראייה מכזמנם, שאינו שייך לדרש, והוה לש"ס להביא רק המלה "ככתבתם".

ומבאר המשך חכמה, ד"וכזמנם" הוא המשך ל"ככתבם", ובא הכתוב לומר שיעשו את המגילה ככתבתם הנהוג באותו הזמן אצל היהודים, שכשם שלשון הקודש כשרה לכל, שאפילו לועז ששמע את הלשון היהודי המקובל באותו הזמן יצא ידי חובתו, כדתנן במגילה (יז, א) "והלועז ששמע אשורית יצא", כך הכתב צריך להיות כתוב בכתב המקובל אצל היהודים בזמן ההוא. [והא דתנן "שמע אשורית" פירשו הראשונים דהיינו ששמע לשון הקודש, והיינו שכתובה בכתב המקובל דהיינו אשורית, וקראה הקורא בלשון הקודש. והא דתנן שמע "אשורית", בא ללמד שלא קראה על פה, אלא מתוך כתב אשורית, והיו נוהגים לכתוב בכתב אשורית לשון הקודש, כך נראה לענ"ד].

והטעם שהוצרך הכתוב לפרש שיעשו הכתב כפי הנהוג בזמנם, מפני שבימי אסתר היה נהוג כתב עברי, ולאחר מכן עזרא הסופר שינה את הכתב לכתב אשורי, כדאייתא בסנהדרין (כא, ב – כב, א) לרבי יוסי ורבי. לפיכך כתב מרדכי במגילה, דהיה לפני עזרא הסופר, ואז היה נהוג כתב עברי, דיש לכתוב את המגילה בכתבתם של היהודים הנהוג "בזמנם" ההוא, ובזה מיושב כל מה שדקדקנו לעיל.

ועל פי זה יתיישב מה שיש לדקדק בדברי הש"ס במגילה (טז, ב) "אמר רבי יוחנן: וי"ו דויזתא צריך למימתתה בזקיפא כמורדיא דלברות. מאי טעמא - כולהו בחד זקיפא אזדקיפו". ע"כ. פירוש, דצריך להאריך הוא"ו של ויזתא, שכולם נתלו בבת אחת על העץ בזקיפה. ויש לדקדק מדוע דוקא וא"ו של ויזתא ולא זי"ן של ויזתא. ולאור המבואר לעיל יתיישב היטב, דהנה מבואר בסוגיא דסנהדרין (כב, א) דרבי אלעזר המודעי: חולק על רבי יוסי ועל רבי, ואמר "כתב זה לא נשתנה כל עיקר, שנאמר (שמות כז, י) ווי העמודים; מה עמודים לא נשתנו - אף וויים לא נשתנו" ע"כ, ולפי זה יש לומר דאפילו רבי יוסי ורבי מודים בזה לרבי אלעזר המודעי, שוא"ו לא נשתנה בין כתב עברי לכתב אשורי, אלא שחולקים עליו בשאר

ההשגחה לקיום הדת, היא, אשר שנאת האומות הוא גדול יותר בעזבם הדת, וכמו שאמר (מלאכי ב, ט) וגם אני נתתי אתכם שפלים ונבזים כפי אשר אינכם שומרים דרכי. וכן במצרים שלא שמרו הדת, גם כן שנאתם היה גדול. וכן המן, שאמר ודתייהם שונות (אסתר ג, ח), הרי שהקפיד על הדת, ועצם שנאתו היה להאומה גם בעזבם הדת, לכן אמר, כי המן צרר כל היהודים, אפילו לעוזבי דת, כי הפיל פור הוא הגורל להומם, פירוש, שיעזבו הדת, ואחרי זה לאבדם, בטרוניא שמחליפים דת צדק, וכמו כל צוררי ישראל בזמנינו במדינות מארקא ורומניא¹¹.

[ח]

(ט, כז) קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זָרְעָם וְעַל כָּל הַנְּלוּיִם עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבוֹר לְהִיּוֹת עֲשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כְּכַתְּבָם וְכִזְמָנָם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה:

במדוע כתוב "ככתבתם" בתוך הציורי של עשיית הפורים בזמנם

(ט, כז) ככתבם וכזמנם. הנה¹² הלועז ששמע אשורי יצא (מגילה

שמטרתו היא להמם, היינו לנער אותם מדתם, ואחרי כן לאבדם בטרוניה שעזבו דתם, לכן כפל הלשון לאבדם, ופתח בלשון לאבדם בלבד, שהוא המטרה, ומסיים בדרך שרוצה לעשות זאת, על ידי שהומם מהדת, ואחר כך יאבדם בטרוניה שעזבו דת הצדק. ומיושב שאלות ב' ג'. "וכמו כל צוררי ישראל בזמנינו במדינות מארקא ורומניא".

¹¹ תמצית דבריו: לעיל כתוב שהקפיד המן על דתם, וכאן כתוב שרוצה לאבד את "כל" היהודים. והביאור בזה, שכלפי חוץ טען שדתייהם שונות, וצריך לכופ עליהם לעזוב הדת, ולאחר מכן יאבדם, בטענה שעזבו דת הצדק. לכן לעיל כתוב מה שאמר, וכאן כתוב מה היה באמת בלבו.

[ח]

¹² [ח] תוכן דבריו, על הפסוק (אסתר ט, כז) "קִיְמוּ וְקַבְּלוּ הַיְהוּדִים עֲלֵיהֶם וְעַל זָרְעָם וְעַל כָּל הַנְּלוּיִם עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבוֹר לְהִיּוֹת עֲשִׂים אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה כְּכַתְּבָם וְכִזְמָנָם בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה", יש לדקדק, דהנה פירוש

משך חכמה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

וְיִצְעָקְתֶּם, יש לדקדק, מדוע כאן כתוב "דברי שלום ואמת", ולפני כן לא כתוב, ומה ענין שלום ואמת למצוות פורים.

ומבאר המשך חכמה, דהנה ביבמות (יג, ב) הקשה ריש לקיש לרבי יוחנן וז"ל "תנן התם: מגילה נקראת באחד עשר, ובשנים עשר, ובשלשה עשר, ובארבעה עשר, ובחמשה עשר, לא פחות ולא יותר. אמר ליה ר"ל לר' יוחנן, איקרי כאן: לא תתגודדו (דברים יד, א), לא תעשו אגודות אגודות" ע"כ. היינו שאסור לעשות את התורה אגודות אגודות אלא תורה אחת לכולם.

ומבואר בגמ' דרבי יוחנן לא תירץ לריש לקיש על קושייתו. וצריך טעם בזה, ובריטב"א (מגילה ב, א סוף ד"ה אלא) מבואר, שאיסור לא תתגודדו הוא כאשר האחד פוסל את מה שמכשיר האחר, או את מה שעושה האחר, אבל כאשר יש זמנים לכל מקום ומקום, וכל אחד מודה לשני שבמקומו כך צריך לנהוג, אין בזה איסור לא תתגודדו, כי יסוד האיסור שלא תעשה התורה כשתי תורות. אבל באופן שכל אחד מודה שהשני נוהג כראוי לפי מקומו, אין בזה שתי תורות.

מה שאין כן במה שנחלקו בית שמאי ובית הלל ביבמות (שם), שבית שמאי אומרים שאח שהיה נשוי לבתו של אחיו, ולו עוד אשה, דהיינו צרה, ומת, ונפלה הצרה ליבום, דבית הלל סוברים, שכשם שבתו פטורה מיבום, כי היא אסורה על אביו, כך גם צרתה פטורה מיבום, ובית שמאי חולקים וסוברים, שצרת הבת חייבת ביבום. והנה, לפי בית הלל, אם אחיו נושא צרת בתו, הרי שנשא אשת אחיו שלא במקום מצוה, שהוא בכרת, והבן הנולד להם ממזר, ולבית שמאי הוא כשר, וכן אם הצרה רוצה להנשא לשוק ללא חליצה, לפי בית הלל מותרת, ולפי בית שמאי אסורה לשוק עד שתחלוץ, בזה יש איסור בל תתגודדו, כי כל אחד פוסל את מה שמכשיר האחר, מה שאין כן כאן בפורים, שכל אחד מודה שראוי לכפרים לקרוא בימים אלו, ובכרכים בימים אלו.

וכעין זה כתב הרא"ש [בנדפס "הרא"ז", ולא נמצא באור זרוע, והוא טעות סופר בודאין] (פסקיו ביבמות פרק א סימן ט) וז"ל "ובמגילה, אף על פי שקורין לבני העיר בארבעה עשר ומקדימין לבני הכפרים, והוי כמו ב"ד אחד בעיר אחת, פלג מורים כב"ש ופלג מורים כבית הלל, לא קרינן ביה לא תתגודדו, כיון דלא עבדי הכי משום פלוגתא, אלא שהמקום גורם, ואם היה בן מקום זה הולך למקום אחר, היה עושה כמותם, הלכך לא מיחזי כב' תורות, ואף על פי שריש לקיש הקשה לר' יוחנן במגילה, רבי יוחנן לא חשש להשיבו משום דלא חשיב ליה כשתי תורות, מטעמא דפרישית"

זו, א), ומקודם היה הכתב עברי (סנהדרין כא, ב), והיה צריך להיות כתוב בכתב עברי, ואחרי זה היה כתוב בכתב אשורי, וצריך להיות כתוב בכתב אשורי, לכן אמר ככתבם וכזמנם, כזמן שיהיה אז הכתב אצל היהודים, כן תיכתב המגילה, ולכן דריש (מגילה טז, ב) מוי"ו דויזתא דלזקפיה כמוודיא דלברות, הוראה בוי"ו, שלא נשתנה אחרי זה על ידי עזרא, שבכולהו נשתנה. ועיין פרק כהן גדול (סנהדרין כב, א), ודו"ק¹³.

[ט]

(ט, ל-לא) וַיִּשְׁלַח סַפְּרִים אֶל כָּל הַיְּהוּדִים אֶל שְׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מְלָכוֹת אַחֲשָׁרוּשׁ דְּבָרֵי שְׁלוֹם וְאַמֶּת: לְקִים אֶת יְמֵי הַפָּרִים הָאֵלֶּה בְּזִמְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר קִים עֲלֵיהֶם מְרַדְּכֵי הַיְּהוּדִי וְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְכַאֲשֶׁר קִיְמוּ עַל נַפְשָׁם וְעַל זְרַעַם דְּבָרֵי הַצְּמוּת וְיִצְעָקְתֶּם:

מדוע כתוב "דברי שלום ואמת"

(ט, ל לא) וישלח ספרים אל כל היהודים כו' דברי שלום ואמת לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם כו'. ודרשו¹⁴ ז"ל (מגילה

האותיות, לכן אמרו להאריך בוא"ו, שהוא נשאר כמו שהוא בכל כתב ולא השתנה.

¹³ תמצית דבריו: בימי אסתר היה נהוג כתב עברי, ולאחר מכן בימי עזרא השתנה הכתב על ידי עזרא לכתב אשורי, ובא הכתוב לומר, שיש לכתוב את המגילה "ככתבם" המקובל אצל היהודים, "בזמנם", בזמן ההוא, דהיינו שבימי אסתר יכתבו בכתב עברי, ובימי עזרא ולאחר מכן יכתבו בכתב אשורי, והמילה "וכזמנם", הוא המשך ל"ככתבתם".

[ט]

¹⁴ [ט] תוכן דבריו, על הפסוקים (אסתר ט, ל-לא) וַיִּשְׁלַח סַפְּרִים אֶל כָּל הַיְּהוּדִים אֶל שְׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מְלָכוֹת אַחֲשָׁרוּשׁ דְּבָרֵי שְׁלוֹם וְאַמֶּת: לְקִים אֶת יְמֵי הַפָּרִים הָאֵלֶּה בְּזִמְנֵיהֶם כַּאֲשֶׁר קִים עֲלֵיהֶם מְרַדְּכֵי הַיְּהוּדִי וְאַסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְכַאֲשֶׁר קִיְמוּ עַל נַפְשָׁם וְעַל זְרַעַם דְּבָרֵי הַצְּמוּת

משך חכמה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

דברי בית שמאי אמת ושייך בל תתגודדו, אבל כאן במגילה, הלא כולי עלמא מודו דבני כפרים בעו למיקרי ביום הכניסה, ובני כרכים בט"ו ובני עיירות בי"ד, ולכולהו כדין עבדי, וזה תירוץ מספיק, וכעין זה כתב הרא"ש (יבמות א, ט). וקוטב הסברא, אם חד מינהון הוי שקר לדברי חבירו אז יהיה מחלוקת גדול בישראל ויעשו התורה כשתי תורות, אבל כאן שלכל אחד, חבירו עושה כדין האמיתי, מאי שייך כאן לא תתגודדו [ועיין שם ביבמות (יד, ב) אף על פי כן לא נמנעו, משום שנאמר (זכריה ח, יט) והאמת והשלום אהבו (זכריה ח ט, י) יעויין שם היטב]. וזה שאמר וישלח ספרים כו' דברי שלום, שיהיה שלום לכולם, ואמת, שכל אחד עושה כהאמת, לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם, היינו בזמנים הרבה שתקנו להם, דליכא משום בל תתגודדו. ודו"ק¹⁵.

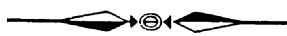
[י]

(ט, לא) לְקַיֵּם אֶת יְמֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה בְּזַמְנֵיהֶם פְּאֶשֶׁר קָיִם
עֲלֵיהֶם מְרַדְּכֵי הַיְהוּדִי וְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְכֹאֲשֶׁר קָיְמוּ עַל נַפְשָׁם
וְעַל זְרָעָם דְּבָרֵי הַצְּמוּת וְזַעֲקָתָם:

מה הפירוש "בזמניהם"

(ט, לא) לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם. יתכן¹⁶ כי אצל

¹⁵ תמצית דבריו: הא דכתיב "דברי שלום ואמת", כי מרדכי שלח ספרים לקבוע לעולם ועד את ימי הפורים "בזמניהם", ודרשו חז"ל שזמנים הרבה תקנו להם, לכפרים לעיירות ולכרכין, וכדי שלא תתמה על זה, שיש בזה איסור לא תתגודדו, לכן שלח שהם דברי "שלום ואמת", שאין בזה לא תתגודדו, כי אין האחד פוסל את מעשה השני, אלא שזמני הקריאה תלויה במקום, לכן הם "שלום" לכולם, וכן "אמת" לכולם, כי כל אחד עושה כהאמת שלו לפי מקומו.

[י]

¹⁶ [י] תוכן דבריו, על הפסוק (אסתר ט, לא) "לְקַיֵּם אֶת יְמֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה

ב, א) זמנו של זה לא זמנו של זה, וזמנים הרבה תקנו להם י"א י"ב י"ג לכפרים. וביבמות פרק קמא (יג, ב) רמי ריש לקיש, הא כתיב לא תתגודדו (דברים יד, א) לא תעשו אגודות, יעויין שם במסקנא. ופירשו הראשונים, עיין בריטב"א (מגילה ב, א סוף ד"ה אלא שהכפרים), דאימתי שייך לא תתגודדו דוקא, כגון צרת הבת, שבית שמאי מחייבין לה ביבום ובית הלל פוטריין, נמצא דעל צרת הבת של בית שמאי היו בית הלל אומרים שהיא אשת אח והולד ממזר, וכן על של בית הלל היו בית שמאי אומרים שהיא שומרת יבם שניסת לשוק, דפליגי בזה, דלמר לא הוי דברי בית הלל אמת וצריכין לחזור מהוראתן, ולמר לא הוי

עכ"ל.

ומסכם המשך חכמה את עיקר הדבר וז"ל "וקוטב הסברא, אם חד מינהון הוי שקר לדברי חבירו, אז יהיה מחלוקת גדול בישראל, ויעשו התורה כשתי תורות, אבל כאן שלכל אחד, חבירו עושה כדין האמיתי, מאי שייך כאן לא תתגודדו".

ועל פי זה יתיישב היטב לשון הכתוב, מדוע כתוב דוקא כאן "דברי שלום ואמת", דהנה, כאשר מרדכי שלח ספרים שנית לקבוע את ימי הפורים לעולם ועד, ובתקנה דקדק לכתוב "לְקַיֵּם אֶת יְמֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה בְּזַמְנֵיהֶם", ודרשו חז"ל במגילה (ב, א), דבא הכתוב לרמז על זמנים הרבה שתקנו לקריאת המגילה, כדתנן (שם) "מגילה נקראת באחד עשר, בשנים עשר, בשלשה עשר, בארבעה עשר, בחמשה עשר", לפיכך הקדים מרדכי וכתב שאין בזה לא תגודדו, אלא ששולח להם "דְּבָרֵי שְׁלוֹם וְאֶמֶת: לְקַיֵּם אֶת יְמֵי הַפְּרִים הָאֵלֶּה בְּזַמְנֵיהֶם", כלומר, הזמנים הרבים אינם שקר האחד לחבירו, חלילה, אלא הם "שלום" שיהיה שלום לכולם, והם כולם "אמת", שכל אחד עושה כהאמת שלו, במקומו, ומיושב הכל בס"ד.

ומצאנו לשון "אמת ושלום" כאשר מונעים לא תתגודדו, דגרסינן ביבמות (יד, ב) "לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי, ללמדך, שחיבה וריעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר (זכריה ח, יט): האמת והשלום אהבו" ע"כ, הנה מבואר, שכאשר מונעים לא תתגודדו, הוא "שלום ואמת", ואף על פי ששם לא היה "אמת" האחד לשני, מכל מקום, מבואר בסוגיא שם, דנמנעו מלישא נשים האסורות האחד לשני, ואפילו ספקות, אלא שהיו נושאים "בסתם", והיו סומכים על זה, שאם אשה זו היא מהספקות, יודיעו לו, לכן זה נקרא "אמת", כי נשאו נשים כשורות, האחד לשני.

משך חכמה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

העמים מונין היום, יום ולילה, ואם כן היה הנס ביום י"ד ולילה שלאחריו, וכן למוקפים, וגזירת המן היה ביום י"ג ולילה שלאחריו, רק אצל דת ישראלי היום הולך אחרי הלילה, לכן שלח ספרים לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם של

ויום ט"ו, אבל מכל מקום ליל ט"ז הוא בכלל זמן השמחה, שכך היה באמת בתחלה, שבשושן נהגו ליל ט"ז שמחה שהוא המשך יום ט"ו, ומה שאמרו "ולא יעבור", אינו אלא על יום אחר, אבל ליל שלאחריו אינו בכלל, כיון שכך היה בתחלה, ועוד דהא דכתיב "ולא יעבור" היה עוד לפני ששלח מרדכי לעשות לקיים את ימי הפורים בזמניהם של היהודים, אם כן "ולא יעבור" היינו ביום ט"ז ולא ליל ט"ז, דהוא בכלל יום ט"ו שהיה בתחלה.

נוראוי לציין, שפירוש המשך חכמה בירושלמי הוא דרך חדשה. דלדבריו כשחל ט"ו בשבת, אין לעשות סעודת פורים בירושלים ביום ראשון, אלא במוצאי שבת בלבד, וביום ראשון אין נוהג כלל שמחת פורים בירושלים, ואסור לעשותה אז, דכתיב "ולא יעבור", ולא כך פסק המחבר באורח חיים תרפח, ו, וכך פסקו כל הפוסקים].

ועל פי זה יתבאר המשך הכתוב, דכתיב "וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצמות וזעקתם", דפשט הכתוב הוא כפי שמבאר האבן עזרא וז"ל "וטעם דברי הצמות, על הנזכרים בספר זכריה (ח, יט), שהן בתמוז ואב ותשרי וטבת, והטעם, כי קיימו היהודים על נפשם לשמוח בימי הפורים, כאשר קיימו על נפשם ועל זרעם להתענות בימי אבלם, כאשר הובקעה העיר ונשרף הבית, כי הנביא לא ציום שיתענו, כאשר אפרש במקומו, ואנחנו חייבים שלא נשיג גבול ראשונים" עכ"ל, הנה מבואר פירוש הכתוב, שכשם שקבלו על עצמם להתענות בצומות שבספר זכריה על חורבן הבית, כך קבלו על עצמם לשמוח בימי הפורים. ולפי המבואר לעיל, דמה ששלח מרדכי ספרים לקיים את הפורים בזמניהם, היינו בזמנם של היהודים, אם כן גם המשך הכתוב על דברי הצומות יש לפרש כן.

והנה בצומות אסתר מפורש שנהגו שהיום הולך אחר הלילה, כדכתיב (אסתר ד, טז) "וצימו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום גם אני ונעצתי אצוני כן", וגם הצומות של דברי קבלה הנ"ל הוא לילה ויום, וזה פירוש הכתוב, שציוה לקיים ימי הפורים "בזמניהם" של היהודים לילה ויום, כשם שהצומות של אסתר ושל דברי קבלה, קבלו על עצמם לילה ויום.

בזמניהם פאשר קים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצמות וזעקתם", יש לדקדק, מהו הלשון "בזמניהם", ואם בא לומר שיעשו את ימי הפורים בזמן יד וטו, הוה לכתוב "בזמנם", ומכאן למדו חז"ל בריש מגילה (ב, א) דבא לרבות זמנים טובא, שכפרים מקדימים לימי הכניסה, ומגילה נקראת ב"א, י"ב, י"ג, י"ד. והנה פירוש חז"ל הוא על דרך דרש, למצוא רמז במגילה לתקנת אנשי כנסת הגדולה לקריאת המגילה בזמנים אלו, כמו שאמרו שם בש"ס, דהכל הוא תקנת אנשי כנסת הגדולה, ומצאו רמז לזה במגילה מדכתיב "בזמניהם", אבל מכל מקום פשט הכתוב צריך ביאור.

ומבאר המשך חכמה, דפשט הכתוב "בזמניהם", שציוה מרדכי שימי הפורים יקיימו אותם לפי זמניהם של היהודים, שהיום הולך אחר הלילה. דהנה באומות העולם הלילה הולך אחר היום, וגזרת המן היתה על יום י"ג, דהיינו יום י"ג, ולילה שלאחריו, דהיינו ליל י"ד, והיהודים שהרגו בהם, היה ביום י"ג ולילי י"ד בזמן גזרת המן, ולכן קיימו את ימי הפורים למחרת כזמן אומות העולם, דהיינו ביום י"ד וליל ט"ו, ובעיר שושן קיימו ביום ט"ו ובליל ט"ז, לפיכך שלח מרדכי ספרים שנית, שיקבעו את ימי הפורים בזמניהם של היהודים, שהיום הולך אחר הלילה, ויקיימו הפורים בליל י"ד ויום י"ד בערים, ובמוקפות חומה בליל ט"ו ויום ט"ו, וזה הפירוש "בזמניהם".

ועל פי זה יתיישב מה שתמהו הראשונים בדברי הירושלמי (מגילה פרק א הלכה ד), וז"ל "קריאת מגילה ותרומת שקלים מקדימין ולא מאחרין, סעודת ראש חדש וסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין" ע"כ, ותמהו הראשונים איך מותר לאחר סעודת פורים, והא אמרו במגילה (ב, א) דהטעם שאין קורין המגילה לאחר ט"ו דכתיב (אסתר ט, כז) "קיימו וקבל וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם ועל כל הנולדים עליהם ולא יעבור להיות עושים את שני הימים האלה ככתבם וכזמנם בכל שנה ושנה", אם כן מדוע סעודת פורים עושים לאחר ט"ז, ונדחק בזה מאוד הר"ן בפירושו על הרי"ף בריש מגילה (ג, א מדפי הרי"ף), ומפרש, דשמחה אינה בכלל "לא יעבור".

אבל לאור המבואר, יש לפרש ביאור חדש בדברי הירושלמי, דמה שאמרו שמאחרין סעודת פורים, אין הכונה ליום ראשון, דכתיב "ולא יעבור", אלא הכונה לאחר למוצאי שבת, שהוא ליל ט"ז, דבזה אינו עובר על הזמן שתקנו, דבאמת בתחלה היה פורים בשושן ביום ט"ו וליל ט"ז, אלא שלאחר מכן ציוה מרדכי לקיים בזמניהם של היהודים, דהיינו בליל ט"ו

משך חכמה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

באדר מת משה: ובשבעה באדר נולד - דכתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום (דברים לא, ב): היום מלאו ימי ושנותי, כדאי הלידה שתכפר על המיתה" עכ"ל. והוא מפורש בסוטה (יג, ב) דגרסינן התם וז"ל "ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום - שאין ת"ל היום, היום מלאו ימי ושנותי, ללמדך, שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש, דכתיב (שמות כג, כו) את מספר ימיך אמלא".

והנה יש לדקדק בדברי חז"ל: א. מדוע לא אמרו בקיצור "ולא ידע שבאדר נולד", והאריכו לפרט את יום הלידה ויום המיתה שאינו ענין לזה. ב. מה בכך שנולד באדר, מכל מקום באדר מת, וכיון שהיה יכול למות בחודש אחר ומת באדר, הוא סימן לדבר רע. ג. הא דמשה רבינו מת בז' באדר אינו מפורש בכתוב, אבל הוא קבלה של חז"ל, ויש לה מקור בתורה כפירוש רש"י הנ"ל, וכיון שאינו מפורש ממש, אם כן הא דידע המן שמשה מת באדר, הוא מפני ששמע וקיבל מהיהודים, אם כן מדוע לא ידע גם שנולד באדר.

ומבאר המשך חכמה, בהקדים ענין נפלא, מתי חודש שמת הוא סימן רע ומתי אינו סימן רע. דהנה, מיתת האדם אינו דבר רע, שמיום הולדו נגזר שימות, אבל הדבר הרע הוא מדוע מת בחודש זה ולא בחודש אחר, זה סימן שהחודש שמת בו הוא סימן רע. והנה זה אינו אלא באדם שהיה יכול למות בחודש אחר מחודשי השנה, ואם מת בחודש מסויים, סימן הוא שהחודש רע, אבל צדיק שמת ביום לידתו, שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים, אם כן בהכרח שימות ביום הלידה, אם כן החודש שמת בו אינו סימן רע, כי היה צריך למות ביום לידתו, וכיון שמשה נולד בז' אדר, על כרחו ימות בז' אדר.

ועל פי יתבאר היטב הכל ככפתור ופרח, דהנה משה רבינו נולד בלילה, דגרסינן בסוטה (יב, א) "חכמים אומרים: בשעה שנולד משה - נתמלא הבית כולו אור, כתיב הכא (שמות ב, ב): ותרא אותו כי טוב הוא, וכתוב התם (בראשית א, ד): וירא אלהים את האור כי טוב", ע"כ. והנה, אין הנר מאיר כראוי ביום (שבת סג, ב), ועל כרחך שנולד בלילה ז' אדר. ומשה מת בחצי היום, כדכתיב (דברים לב, מ-נ) "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצְמוֹ הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: עֲלֶה אֶל הַר הַעֲבָרִים הַזֶּה הַר נֶבֹו אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִדְבַּר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיֵּרָא אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי לִתֵּן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחְזָה: וּמֵת בְּהָר אֲשֶׁר אֵתָּה עַלֶּה שְׂמָה וְהֶאֱסַף אֶל עַמִּיךָ כְּאֲשֶׁר מֵת אֶהְיֶן אֲחִיךָ בְּהָר הַהוּא וַיֶּאֱסַף אֶל עַמִּי" ע"כ, ואמרו חז"ל בילקוט שמעוני (האזינו רמז תקמח) וז"ל "ומה ראה לומר בעצם היום הזה כאן, לפי שהיו ישראל אומרים מכך

היהודים, שהיום הולך אחרי הלילה. ולכן אמר בירושלמי (מגילה א, ד) דסעודת פורים שחל בשבת מאחרין, בליל ט"ז, שהמנוחה היה בו אז, ולא שייך על זה לא יעבור (פסוק כז) כמו דפרישית. ועיין ר"ן פרק קמא שם (ג, א מדפי הרי"ף), רק ששלח באגרת הפורים השנית לעשות כפי כל הזמנים של היהודים שתחלתן מן הלילה. ודברי הצומות, שצומות אסתר היה לילה ויום (ד, טז), כן צומות דדברי קבלה הוא לילה ויום, ודו"ק¹⁷.

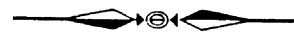
[יא - המשך]

(מגילה יג, ב) הפיל פור הוא הגורל, תנא: כיון שנפל פור בחדש אדר, שמח שמחה גדולה, אמר: נפל לי פור בירח שמת בו משה. ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד.

מה היתה טעותו של המן, והרי מכל מקום משה מת באדר

(מגילה יג, ב) ובזה¹⁸ אתי שפיר דמשה נולד בז' אדר, ואמרו

¹⁷ תמצית דבריו: מנהג אומות העולם, שהלילה הולך אחר היום, לפיכך גם גזרת המן היתה ביום י"ג וליל י"ד שלאחריו, ובזמן הזה הרגו היהודים, ונחו ביום י"ד ובליל ט"ו שלאחריו, כמנהג אומות העולם, וכך היה בשושן הבירה למחרת. לפיכך ציוה מרדכי שיקיימו את ימי הפורים לעולם ועד "בזמניהם" של היהודים, שהיום הולך אחר הלילה, דהיינו ליל י"ד ויום י"ד בערים, וליל ט"ו ויום ט"ו במקומות חומה.

[יא]

¹⁸ [יא] תוכן דבריו, על פי המבואר לעיל, יתבאר היטב דברי חז"ל במגילה, דגרסינן במגילה (יג, ב) "הפיל פור הוא הגורל, תנא: כיון שנפל פור בחדש אדר שמח שמחה גדולה, אמר: נפל לי פור בירח שמת בו משה. ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד" ע"כ. [ופירש רש"י וז"ל "בשבעה באדר מת משה - שנאמר והעם עלו מן הירדן בעשור לחודש הראשון (יהושע ד, יט), צא מהם למפרע שלשים יום באכלו של משה, ושלשה ימים שהכינו להם צידה, שנאמר הכינו לכם צידה כי בעוד שלשה ימים אתם עוברים וגו' (יהושע א, יא) הרי בשבעה

משך מגילת אסתר חכמה

עם ביאור בינת החכמה

בפרק קמא דסוטה (יב, א) שנתמלא הבית אורה, ועל כרחק בליל ז' אדר, ומת בעצם היום (דברים לב, מח). ילקוט שמעוני האזינו, רמז תתקמח), בז' אדר (מגילה, שם. סוטה יג, ב), ולכן המן שחשב בלבו שהיום מתחיל מן הבוקר והלילה אחריו, אם כן נולד בששה לאדר ומת בשבעה, שהלילה שלפניו הוא מיום אחר, לכן אמרו ולא ידע שבו ביום נולד, היינו שטעה בחשבון, פירש, שאם הקדוש ברוך הוא משלים שנותיהם של צדיקים (סוטה יג, ב), אם כן לא שייך לומר שהמזל רע שמת, אחרי שסוף האדם למות, ומתחילת לידתו נגזר עליו שימות באותו יום, ואם כן אדרבא נולד משה מושיען של ישראל בז' אדר והחודש הוא שנוולד בו, אבל אם אינו משלים שנותיהם, אם כן הוא סימן רע להיות שמת באותו חודש, והוא סימן רע, שהיה

אבל לענין מנין היום היה מונה את היום, שהוא יום ולילה, כמו שבקדשים מונים יום ולילה [ולכן כתב לעיין היטב בסוגיא בחולין], ואם כן יום הנס היה ביום י"ג, וכיון שלפי מנין אומות העולם הלילה הולך אחר היום, גם היהודים עשו שמחה ביום י"ד ובלילה אחריו, כמנהג הגויים שם, שהרי נצלו מהם ונהפוך הוא, וכן היה בשושן, לכן שלח מרדכי שיעשו בזמניהם של היהודים.

ולא חזר בו המשך חכמה מדבריו, אלא בא לתת עוד טעם, מדוע באמת ציוה מרדכי לקיים את ימי הפורים בזמניהם של היהודים, והרי הנס היה בליל של אחריו. אבל לאור המבואר יתיישב היטב, דבאמת גזרת המן היתה בליל י"ג וביום שלאחריו, אלא שישראל נהגו שמחה בתחלה כמנין אומות העולם, ולכן ציוה מרדכי לקיים את ימי הפורים בזמניהם של היהודים, ומישוב הכל בס"ד.

[ויש לתת טעם לשבח, מדוע המן גזר את גזרתו לפי מנין היהודים לילה ויום, דדרשו חז"ל בויקרא רבה (אמור כז, יא), על הפסוק (משלי יב, י) "יודע צדיק נפש בקהמתו ורחמי רשעים אכזרי", וז"ל "יודע צדיק, זה הקדוש ברוך הוא, שכתוב בתורתו (ויקרא כב, כח) שור או כשב או עז, ורחמי רשעים אכזרי, זה המן הרשע, דכתיב (אסתר ג, יג) להשמיד להרוג ולאבד" ע"כ, וכן הוא באריכות יותר פסיקתא דרב כהנא (פיסקא ט), ועוד. מבואר דכנגד זה שהתורה חסה על רחמי בהמה שלא ימותו ביום אחד, דהיינו לילה ויום, רצה המן להתאכזר על היהודים שיהרגו אב ובנו ביום אחד, לילה ויום]

וכך אם אנו מרגישים בו אין אנו מניחים אותו, אדם שהוציאנו ממצרים, וקרע לנו את הים, והוריד לנו את התורה, והגיד לנו את השליו, והוריד לנו את המן, ועשה לנו נסים וגבורות אין אנו מניחים אותו, אמר המקום, הריני מכניסו בחצי היום למערה, וכל מי שיש בו כח [למחות] יבא וימחה, לכן נאמר וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה" ע"כ.

והנה המן, שלפי טעותו הלילה הולך אחר היום, אם כן ליל ז' אדר הוא ו' אדר, אם כן לפי טעותו נולד משה רבינו ע"ה בו' אדר, ומת בז' אדר, ולא מת ביום לידתו, ולא השלים ה' שנותיו מיום ליום, וכיון שלא מת ביום לידתו, היה משה רבינו יכול למות בחודש אחר, כי אינו בהכרח למות ביום ז' אדר, שהרי נולד בו' אדר, לפיכך חודש אדר לפי טעותו של המן הוא סימן רע, ולא ידע המן שליל ז' אדר הוא כבר ז' אדר, ובהכרח היה שימות בז' אדר להשלים שנותיו, וחודש אדר אינו חודש רע, אלא להפך חודש של מזל טוב שנוולד בו משה.

לפיכך לא היה די שיאמרו חז"ל שלא ידע שנוולד באדר, שבאמת ידע שמת באדר, ואף על פי כן לפי טעותו היה סימן רע, אלא טעותו היתה תאריך הלידה, לכן דקדקו חז"ל ואמרו "ולא היה יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד", אלא חשב שנוולד בו' אדר ומת בז' אדר, ומישוב היטב כל הדקדוקים בס"ד.

ומכל מקום כתב המשך חכמה בסיום דבריו, דיתכן, שיש לדרוש שגזירת המן היתה בליל י"ג ויום י"ג כמנהג היהודים, דתנן בחולין (פג, א) "יום אחד האמור באותו ואת בנו - היום הולך אחר הלילה. את זו דרש רבי שמעון בן זומא: נאמר במעשה בראשית (בראשית א, ה) יום אחד, ונאמר באותו ואת בנו (ויקרא כב, כח) יום אחד, מה יום אחד האמור במעשה בראשית - היום הולך אחר הלילה, אף יום אחד האמור באותו ואת בנו - היום הולך אחר הלילה". ע"כ. והנה גם במגילה כתוב בשני האגרות על יום השלושה עשר של גזירת המן "יום אחד" (אסתר ג, יג, ה, יב), וכיון דיום אחד נלמד ממעשה בראשית שהוא לילה ויום, כמו כן גזירת המן היתה לילה ויום, דהיינו ליל י"ג ויום י"ג.

ומכל מקום אין זה סותר לכל מה שכתב המשך חכמה, דהמן, שהיה מאומות העולם, היה מונה את הלילה אחר היום, אלא שגזרתו שיהיה היום אחר הלילה, כמו שאמרו שם בחולין "ת"ר, את זו דרש ר"ש בן זומא: לפי שכל הענין כולו אינו מדבר אלא בקדשים, ובקדשים לילה הולך אחר היום, יכול אף זה כן, נאמר כאן יום אחד" ע"כ, הנה שונה דין אותו ואת בנו מקדשים, כך גם המן שינה את היום בגזרתו רק לענין זה,

משך חכמה

מגילת אסתר

עם ביאור בינת החכמה

יכול למות בחודש אחר. ולזה, לפי טעותו נולד בו' אדר, ומת בז', לכן החודש סימן רע, אבל באמת הלילה הוא היה ז' אדר, ואם כן מוכרח היה למות באותו חודש, ואדרבא מזלו של אדר טוב שנולד בו מושיען של ישראל, ודו"ק. אמנם יתכן לדרוש, דכתיב ביום אחד באגרות הראשונות (ג, יג) והשניות (ח, יב), ונדרוש יום אחד ממעשה בראשית (א, ה) שהלילה קודם ליום, וכמו דדריש בן זומא במשנה פרק אותו ואת בנו (חולין פג, א), יעויין שם היטב. ודו"ק¹⁹.

¹⁹ תמצית דבריו: אם מת צדיק ביום שנולד, אין חודש מיתתו סימן רע, כי בהכרח היה שימות ביום שנולד, שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום, וכיון שבאותו יום נולד בהכרח שימות ביום זה. אבל אם לא מת ביום לידתו, ולא מילא הקב"ה ימיו מיום ליום, אז חודש מיתתו סימן רע, כי היה יכול למות בחודש אחר. ומשה רבינו ע"ה נולד בליל ז' אדר, ומת באמצע היום בז' אדר. והמן, שלפי טעותו, מונין הלילה אחר היום, אם כן נולד משה רבינו בו' אדר ומת בז' אדר, ולא נתמלא שנותיו, לכן חודש מיתתו הוא סימן רע. ולא ידע המן שנולד בז' אדר, דהיינו שליל ז' אדר, הוא כבר ז' אדר למנין ישראל, ומילא הקב"ה ימיו, ובהכרח שימות בז' אדר, ואם כן חודש אדר הוא סימן טוב שנולד בו.

